

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД 1927-1939 РОКІВ

Харчук Х.Р.

Львівський національний аграрний університет

Досліджено діяльність українського Товариства Охорони Воєнних Могил на території Галичини у міжвоєнний період. На основі архівних матеріалів та статей з періодичних видань того часу виявлено вагомий вклад цієї організації в охорону та збереження воєнних цвинтарів та поховань з періоду Першої світової війни та українсько-польської війни 1918-1919 рр. Діяльність Товариства Охорони Воєнних Могил сприяла увіковіченню пам'яті полеглих героїв та утвердженню національної свідомості.

Ключові слова: товариство, воєнні цвинтарі, воєнні поховання, полегли герої, національна пам'ять.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема збереження пам'яток воєнної історії, а насамперед воєнних цвинтарів та поховань, у незалежній Україні до сих пір залишається актуальною. Історична пам'ять для суспільства є важливим джерелом морального оновлення, духовної сили і політичної енергії. Сучасні процеси державотворення в суверенній Україні, трансформація політичної та соціально-економічної систем вимагають врахування потужного впливу меморіально-культурної спадщини. Саме тому дослідження наукової проблеми історико-меморіальної діяльності Товариства Охорони Воєнних Могил у міжвоєнний період є актуальним питанням, яке має як теоретичне, так і прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що дана тема є розкрита лише частково, а тому досі залишається актуальною та потребує подальшого комплексного дослідження. Проблемою збереження та увіковічення пам'яті українських воєнних цвинтарів на західно-українських землях з періоду Першої світової війни та українсько-польської війни 1918-1919 рр. займалися Олександр Шишка, Орест Дзюбан, Роман Дзюбан, Роман Фіголь та ін. Праці цих дослідників стосуються в основному історії виникнення львівських військових цвинтарів згаданого періоду. Досить побіжно про створення та діяльність ТОВМ виклала у своїй невеликій статті Адріяна Огорчак [10, с. 21]. Однак, незважаючи на наукову новизну, у працях згаданих дослідників не охоплено чимало актуальних питань, пов'язаних з історією виникнення самого ТОВМ, яка досить детально фіксувалася у галицькій пресі 1920-1930-х рр., а також була висвітлена у архівних матеріалах з цього періоду. Не достатньо розкрита діяльність ТОВМ у межах Львова у міжвоєнний період, зокрема це стосується охорони, збереження та відбудови військових поховань на Личаківському, Янівському та інших цвинтарях, де містилися могили загиблих вояків з періоду Першої світової війни та українсько-польської війни 1918-1919 рр. Окрім того, у вказаних роботах зустрічаються певні помилки та неточності.

Метою статті є охарактеризувати діяльність Товариства Охорони Воєнних Могил на території Галичини у міжвоєнний період. На основі аналізу архівних документів та статей у періодичних виданнях міжвоєнного періоду показати процес його виникнення та формування, дослідити вагомий вклад цієї організації в охорону та збереження воєнних цвинтарів та поховань з періоду Першої світової війни та українсько-польської війни 1918-1919 рр., а також в увіковічення національної пам'яті полеглих героїв.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Після Першої світової війни, згідно з мирним договором підписаним у місті Сен-Жермен-ан-Ле поблизу Парижа, усі примиренні держави, в тому числі Польща, до якої після 1919 р. де-факто входила Східна Галичина^{*1}, згідно артикулів 171-172 цього договору, зобов'язалися утримувати в порядку і шанувати

могили вояків, похованих на їхніх територіях. Згодом, 18 березня 1921 р. був також підписаний мирний договір у Ризі стосовно солдатів російської армії та української радянської республіки. Військовими похованнями та їх перезахороненням займалася спеціальна комісія, яка опікувалася цвинтарями. Охороною воєнних могил на території Східної Галичини, окрім урядових інституцій воєводства, займалися ще й добровільні харитативні товариства, метою яких було утвердження та увіковічення історичної пам'яті. Урядові організації та владні структури Польщі, до складу якої належала тоді Східна Галичина, були зобов'язані опікуватися могилами не лише польських вояків, а також вояків інших національностей та військових угруповань в цілому, які загинули на її території.

На початку 1927 р. українська преса Східної Галичини, зокрема популярна тодішня газета «Діло», видрукувала низку статей стосовно збереження стрілецьких цвинтарів, в яких зокрема наголошувалося про необхідність встановлення більш тривалих надгробних пам'ятників на могилах героїв, а також меморіальних табличок на надгробних хрестах [1, с. 2-3]. Мабуть саме ця ініціатива стала однією з основних причин створення у Львові в березні 1927 р. Українського Товариства Охорони Воєнних Могил (ТОВМ), яке діяло протягом міжвоєнного періоду (1927-1939 рр.) на території всієї Галичини та навіть за її межами. Це товариство стало гідною заміною Українському Горожанському Комітетові (УКГ), який був створений напередодні листопадових подій для гуманітарних цілей та діяльність якого була припинена польською владою 19 жовтня 1921 р. за начебто «За протидержавну діяльність» – саме такі слова без ніяких коментарів і пояснень були поміщені на офіційному документі львівської дирекції поліції від 19 жовтня 1921 року. Статут ТОВМ був затверджений рескриптом Воєводського Уряду у Львові від 25 березня 1927 р. [13, с. 1]. Осередком ТОВМ стало місто Львів, однак своєю діяльністю воно обіймало територію всієї Галичини, яка входила тоді до Польської держави. До основних ініціаторів створення Товариства належали: Бронислав Янів, Павло Кривуцький, Олександр Карпінський, Степан Стеблецький, Іван Німчук, Степан Федак. Діяльність ТОВМ підтримували такі товариства та організації Галичини: «Лут», «Пласт», «Січ», «Сокил», «Орли» КАУМ (Католицька асоціація української молоді), «Союз української національної молоді», «Товариство Святого Йосифа», «Будучність», «Союз Українок»,

*1 Сен-Жерменський договір констатував розпад Австро-Угорської імперії, що відбувся після капітуляції Австро-Угорщини 27 жовтня 1918 р. на ряд самостійних держав — Австрію (з 12 листопада 1918 р. — Австрійська Республіка), Угорщину, Чехословаччину, Королівство Сербів, Хорватів і Словенців (з жовтня 1929 р. — Югославія), Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР). Однак, хоч уряд ЗУНР формально й існував до березня 1923 р. на еміграції, фактично ЗУНР існувала лише до середини липня 1919 р., коли уряд Пільсудського остаточно розгромив військові сили ЗУНР. 5 березня 1923 р. Рада Амбасадорів визнала польську суверенність над Східною Галичиною.

«Марійське жіноче товариство», «Сила», «Міщанське братство», «Організація українців м. Львова», «Основа», «Медична громада», «Ватра» та ін.

Метою українського ТОВМ, як сказано у його статуті, який затверджений в березні 1927 р. у Львові, було: «Плекати і поширювати між членами Товариства ідеї пієтизму і пошани до могил борців, які полягли у війні і похоронені на території Польської держави» [13, с. 1]. Для досягнення цієї мети Товариство старалося всіма дозволеними законними способами, якими можна було тоді діяти, а саме зводити у твердому матеріалі пам'ятники, прикрашати цвинтарі, кургани, окремі военні захоронення; переносити тлінні останки полеглих героїв з полів на цвинтарі; споруджувати нові пам'ятники (або кургани), а також поміщати на них меморіальні таблиці та написи; інформувати та допомагати родинам померлих у відшуванні їхніх могил, видавати та оголошувати потрібні для мети Товариства публікації, оповіщення, брошури; засновувати філії Товариства; допомагати у влаштуванні заупокійних Богослужінь; збирати потрібну для Товариства інформацію та створювати фонди при додержанні правних приписів [13, с. 1].

Основними органами (управою) Товариства були: Загальні Збори Товариства, Головна Рада, Головний Відділ та філії. Загальні Збори ТОВМ скликалися у першому кварталі кожного календарного року. Правом Загальних Зборів було обрання голови Товариства, 8 членів та 3 заступників. Члени Головної Ради з поміж себе вибирали заступника голови, секретаря та касира. Мандат вибраних членів Головної Ради тримав 2 роки. Головна рада засідала один раз в місяць, головний відділ – один раз в тиждень (в разі потреби рада мала збиратися частіше). Майно Товариства складалося з членських внесків, даровизн, записів, допомог та доходів з зібраних коштів, театральних вистав, концертів, видавництв та забав. На випадок розв'язання Товариства, його майно мало перейти у власність «Українського Краєвого Товариства Опіки над Інвалідами у Львові», у тому випадку, коли б і воно перестало існувати, то правонаступником вважалося б львівське товариство «Просвіта».

Перші установчі збори ТОВМ відбулися у Львові 3 травня 1927 р. У залі «Української бесіди» [15, с. 3-4]. На цих зборах у присутності делегатів українських установ, читалень львівських передмість та кількох делегатів з провінції (разом 60 присутніх), після короткої промови радника Степана Стеблецького про невиконаний обов'язок стосовно пам'яті наших полеглих та обрання президії зборів (С. Стеблецький – голова, Костянтин Малицька – заступник голови, С. Український – секретар) та виголошено реферат про завдання новоствореного товариства, яке підготував проф. Іван Німчук. Потім обрано комісію-матку у складі: проф. С. Левицький, І. Лежогубська, редактор Дмитро Палів, пояснено основні місця статуту та ухвалено членські внески, які становили 1 золотий щорічно від особи. На зборах було обрано Головну Раду Товариства, до якої увійшли: голова – Бронислав Янів; члени – Юліян Шепарович (заступник голови), о. Леонтій Куницький, Ярослав Колтунок, О. Ігнат, доктор Іван Німчук, редактор Остап Павлів, Марія Крип'якевич, Оксана Левицька і редактор Лев Лепкий; заступники – о. Ст. Шпитковський, І. Лисий і С. Український. До ревізійної комісії увійшли радник С. Стеблецький, І. Стернюк, П. Постолок [15, с. 3-4]. Після вибору Головної Ради Товариства було висловлене побажання, щоб якнайшвидше у Львові і всюди, де є на то можливість, у кожному місті чи селі Галичини створити філії товариства. Для застосування окремої філії було потрібно 10 осіб, які б погодилися підписати статут Товариства [6, с. 4]. На установчих зборах було затверджено також видати друком для масового поширення реферат про завдання ТОВМ проф. І. Німчука [8]. В цьому рефераті, зокрема говориться: «Ми не провели

статистики наших втрат у людським матеріалі ні у світовій війні, ні у визвольній. Донині не знаємо навіть у приближенні, скільки найбільших і найцінніших жертв, на які наша нація може спромогтися, жертв людського життя, зложили ми на вітарі Батьківщини для ідеї нашого визволення від 1914 до 1920 рр. Нині вже запізно і не можливо обчислити точно весь безмір наших людських втрат з того часу. Але якби акція нашого Товариства увінчалася хоч би частинним успіхом, якби тільки одна п'ята чи навіть одна десята наших громад виконала свій обов'язок вдячності супроти своїх погибших братів, то ми могли б уже дійти до приблизної цифри наших людських жертв у тих пам'ятних роках». – (збережено тодішню лексику – Х. Х.), [8, с. 18].

У 1930 р. львівське воєводство приступило до т. зв. комасації, тобто ліквідації поодиноких могил та окремих цвинтарів з наступним перепохованням останків полеглих у визначених місцях на цвинтарях. Повідомлення про це появилось у травні в газеті «Діло» [7, с. 3], де з'явилася інформація про те, що могили наших героїв, які знаходяться на території визначених владою населених пунктів львівського повіту*² мають комасуватися. Згідно плану-ексгумації львівське воєводство планувало перенести всі ці могили на цвинтарі шістьох населених пунктів, а саме: Милошович, Глинної, Брюхович, Лисинич, Борщович і Зашкова. Як видно з переліку похованих у цих шістьох поселеннях або взагалі не було полеглих, або їхня кількість незначна. Окрім того, складений перелік був неповним, бо редакції було відомо про могили наших героїв у Замарстинові та Чижках, а списку від львівського воєводства вони не фігурували. В окремих громадах число полеглих було не точним число полеглих стрільців та кількість їхніх могил. У зв'язку з тим, о. Антін Каштанюк, голова львівської філії ТОВМ, звернувся до громадських повітових осередків подати точний список полеглих та вказати кількість їхніх могил, щоб бути в змозі надати допомогу та запевнити відповідну опіку при перепохованні.

ТОВМ діяло у 1927-1939 рр. і станом на 1935 р. мало 32 філії, які діяли у Галичині та за її межами у таких містах та селах: Львів (головний осередок, голова о. Кашинський), Базар, Бережани, Берлін, Бучач, Городок, Жовква, Зборів, Золочів, Калущ, Комарно, Коршів (пов. Коломия), Краків, Кути (пов. Золочів), Надвірна, Перемишль, Підгайці, Помор'яни, Рава Руська, Рогатин, Скалат, Сколе, Сокаль, Станиславів, Стрий, Тереховля, Тернопіль, Торнів, Ходорів, Цеблів, Чортків, Яворів [14, с. 1]. У Львові кількість членів ТОВМ становила 150 осіб, у Золочеві – 140, у Перемишлі – 136, у Тернополі – 176, у Рогатині – 82 [14, с. 2].

5 квітня 1930 р. на загальних зборах ТОВМ [3, с. 3], які відбулися у залі «Української Бесіди», на жаль не з'явився з провінційних філій жоден делегат. Відомо, що станом на цей час Товариство вже мало 27 філій, з яких найбільш діяльними та взірцево організованими вважалися філії у Станиславові та Тернополі, які власними фондами впорядковували цвинтарі українських полеглих у своїх місцевостях.

*² Борщовичі (2 могили, 2 стрільці), Білка Шл. (1 могила, 3 стрільці), Брюховичі (2 могили, 2 стрільці), Чижки (1 могила, 3 стрільці), Давидів (32 могили, 32 стрільці), Дубляни (1 могила, 12 стрільців), Глинна (17 могил, 27 стрільців), Грибовичі (1 могила, 1 стрілець), Голоско (2 могили, 4 стрільці), Клепарів (3 могили, 3 стрільці), Кожичі (4 могили, 4 стрільці), Козельники (1 могила, 8 стрільців), Кривчиці (2 могили, 4 стрільці), Кульпарків (6 могил, 15 стрільців), Лисиничі (1 могила, 1 стрілець), Миклашів (3 могили, 3 стрільці), Підберізці (2 могили, 2 стрільці), Поршна (2 могили, 2 стрільці), Раковець (1 могила, 1 стрілець), Рокитно (7 могил, 7 стрільців), Сердиці (12 могил, 12 стрільців), Сихів (1 могила, 1 стрілець), Селиська (1 могила, 1 стрілець), Скнилів (2 могили, 20 стрільців), Сокальники (7 могил, 7 стрільців), Ситнівка (1 могила, 1 стрілець), Ширець (15 могил, 15 стрільців), Винники (1 могила, 30 стрільців), Збоїська (1 могила, 10 стрільців), Знесіння (1 могила, 2 стрільці), Зимнавада (1 могила, 7 стрільців), Зубра (3 могили, 3 стрільці), Жиравка (4 могили, 4 стрільці). – Цит. за: Комасація воєнних могил. (Комунікат філії Т-ва Охорони Воєнних Могил у Львові). // Діло. – Ч. 102. – 7 травня 1930 р.

До ТОВМ тоді вже належало 738 звичайних членів та 521 членів-добродіїв (тобто меценатів). Кількість членів по філіях невідома через нестачу звітів. У червні 1929 р. одноразова збірка коштів принесла Товариству квоту 7 919 золотих [3, с. 4].

Зі звіту секретаря С. Українського на цих загальних зборах 1930 р. можна довідатися, що могили вояків УГА лише у Галичині мають деяку опіку [3, с. 4]. На інших територіях вони пропадають безповоротно тому, що нема змоги розширити діяльність Товариства на корінну Польщу та Помор'я (терен таборів українських військовополонених). Втрачаються могили і на Східній Україні. У Галичині з боку польської влади чиняться різні перепони діяльності Товариства, а з другого боку вороже настроєне польське населення нищить написи, хрести, пам'ятники на могилах українських стрільців, про що доволі часто згадується у тодішніх часописах, особливо у 1930-х рр. З інформації поданої у газеті «Діло» відомо, що у ТОВМ можна було отримати інформацію стосовно виготовлення проектів та будівництва пам'ятників, чим займався здебільшого інженер Роман Грицай з Рогатині [3, с. 4]. На 1931 р. планувалося спорудити пам'ятники на Лисоні, Макивці, горі Ключ та Янівській цвинтарі у Львові. Планувалося також спорудити пам'ятник в австрійському концтаборі «Гмінда» (справа виникла через ліквідацію цвинтаря у цій місцевості), де перед Першою світовою війною через надумані поляками провокації, так звану «руську зраду» загинуло багато галичан [3, с. 4]. Цим займався з ініціативи ТОВМ окремий комітет, головою якого був отець доктор Йоан Бучко, а секретарем доктор Іван Німчук. Зі звіту тогочасного касира ТОВМ Бронислава Яніва відомо, що на той час були вже впорядковані могили січових стрільців у Львові, а також у Берліні впорядковано могили міністра Військових Справ ЗУНР Дмитра Вітовського (*1887 – 1919) та його ад'юганта Юліяна Чучмана (*1895 – †1919)^{3*}, на що було витрачено 7.765.40 золотих.

На загальних зборах 5 квітня 1930 р. головою Товариства обрано доктора Павла Кривуцького [3, с. 4], директора Земельного Банку Гіпотечного м. Львова, секретарем – Олександра Карпінського, прокуриса цього банку. До членів ради увійшли: директор Бронислав Янів (попередній голова), директор Юліан Шепарович, професор Іван Німчук, отець Степан Шпитковський, редактор Іван Лепкий, Юліан Букатович, редактор Остап Павлів, інженер Захар Рудик. Заступниками Товариства стали: професор Іван Гижя, Михайло Стефанівський, Микола Боньковський. До ревізійної комісії увійшли: інспектор І. Стернюк, директор П. Постолюк та радник Ст. Стеблецький [3, с. 4].

З філіальних звітів ТОВМ за 1933-1934 рр. [5, с. 20-21] відомо, що загальне число зареєстрованих могил (з включенням збірних могил і т. зв. воєнних цвинтарів, які були під опікою філій, становив – 3 612. Основні осередки ТОВМ – це Краків, де українські військові поховання нараховували 1669 могил; Львів, де 720 могил; Станіславів, де 243 могили; Тернопіль, де 198 могил; Стрий, де 196 могил [5, с. 20]. Число 3 612 не було повним, тому що не включало тих місцевостей Галичини, в яких не було створено філій ТОВМ, а могилами опікувалося місцеве громадянство. З цього звіту відомо також, що за вісім років діяльності Товариства зареєстровано 2 890 прізвищ полеглих героїв. Дані з 28 філій вказували, що у них працюють 1 355 членів, їхнє майно становило 10 230 золотих [5, с. 20].

Протягом всієї своєї діяльності ТОВМ в 1927-1939 рр. доглядало за стрілецькими похованнями на Личаківському та Янівському цвинтарях у Львові. На стілецькому меморіалі Янівського цвинтаря

були поховані здебільшого Українські Стрільці, які були інтерновані та померли від ран та пошестей у польських тюрмах у 1919-1920 рр. Ще навесні 1921 р. старанням Українського Горожанського Комітету і його голови адвоката Степана Федака на могилах були встановлені дерев'яні хрести. За перші роки діяльності ТОВМ, яким керував на той час Бронислав Янів, у Львові було започатковано упорядкування могил українських стрільців на Личаківському і Янівському цвинтарях (на першому – 118, на другому – 761). Так, 24 травня 1928 р. будівельний департамент міністерства публічних робіт у Варшаві дав дозвіл на реконструкцію могил українських січових стрільців у Львові на Личаківському та Янівському цвинтарі [11, с. 24]. 29 травня 1928 р. будівельний департамент міністерства публічних робіт у Варшаві затвердив проект залізобетонного хреста на могили (для поховань) українських вояків, який був виконаний на основі проекту Петра Холодного і Льва Лепкого за зразком давніх козацьких надгробних хрестів, та дав дозвіл українському ТОВМ на встановлення таких хрестів на могилах українських вояків на Личаківському та на Янівському цвинтарях [11, с. 25]. У 1929 р. ТОВМ планувало встановити такі хрести на Янівському цвинтарі. Проте, незважаючи на дозвіл будівельного департаменту міністерства публічних робіт у Варшаві, наступний виділ (управа) товариства під керівництвом директора Земельного Гіпотечного банку Павла Кривуцького впродовж майже двох років добивався від польської влади дозволу на подальші відновлювальні роботи. Переписку стосовно дозволу на реконструкцію цвинтаря ТОВМ вело з міністерством публічних робіт у Варшаві та воеводським урядом у Львові до 1933 р. [11, с. 24-48].

Завдяки старанням та ініціативі другого голови ТОВМ Павла Кривуцького на 38 полі Янівського цвинтаря військовий меморіал все таки був впорядкований у 1934 р. [9, с. 3]. Тоді тут завдяки діяльності Товариства було встановлено 440 бетонних хрестів, які були виконані за ескізами Петра Холодного та Лева Лепкого у вигляді давніх козацьких надгробних хрестів. Автором проекту впорядкування меморіалу став відомий український державно-уповноважений інженер-архітектор зі Львова Євген Нагірний [11, с. 52, 55, 56]. За цим проектом було виконано ескіз ситуаційного плану з розташуванням могил, огороження меморіалу та детальний проект могили з надгробним хрестом [11, с. 52, 55, 56]. У 1933-1934 рр. впорядкування меморіалу українських січових стрільців на Янівському цвинтарі займалася т. зв. «Кооператива інженирських робіт» під керуванням інженера Андрія П'ясецького. Всі відновлювальні роботи були завершені у вересні 1934 р. Тоді тут було перепоховано 1070 Українських Стрільців [11, с. 24]. Згодом на цьому кладовищі спочили також командувач УГА Мирон Тарнавський (†1938) та прем'єр-міністр ЗУНР Кость Левицький (†1941).

У газеті «Діло» за 1935 р. так згадується про цей меморіал українських січових стрільців: «Цвинтар на Янівськiм упорядковано коштом 15 630 золотих і він виглядає тепер імпозантно. Незабаром замість дряної огорожі буду огорожа з живоплоту. Всі видатки покриває Т-во виключно з жертвності громадян та членських внесків» [4, с. 5].

У звіті контрольної комісії ТОВМ від 13 червня 1935 р. говориться про зазначену адміністративною владою Польської держави план-ексгумацію стрілецьких могил [14, с. 2]. Могили українських полеглих вояків мали комасуватися на рівні з полеглими іншими національностей з Першої світової війни на призначений для цього цвинтарній ділянці без зазначення їхнього походження. Такі ексгумації проводилися без жодного узгодження з місцевими філіями ТОВМ. Внаслідок чого багато українських військових цвинтарів та поховань пропали безповоротно. Це сталося, здебільшого у тих місцевостях, де українські громадяни були безініціативними.

^{3*} Урни з прахом Д. Вітовського та Ю. Чучмана, які загинули в авіакатастрофі, повертаючись з Паризької Мирної Конференції у 1919 р., перевезено з Берліну до Львова та урочисто перепоховано 1 листопада 2002 р. на Меморіалі Української Галицької Армії Личаківського цвинтаря.

Інакше питання комасації вирішила польська влада у Львові на Австрійському військовому кладовищі, де ТОВМ цікавилася питанням ексгумації і вислало запит до львівського воеводства у справі ексгумації на Австрійському воєнному цвинтарі у Львові. 18-19 лютого 1935 р. було проведено ексгумацію останків українських січових стрільців з двох ділянок Австрійського воєнного цвинтаря на Личакові і перепоховано в іншому місці на значно меншій ділянці [2, с. 3-6; 16, с. 18-23; 17, с. 2-5]. Перепоховання було здійснення з дотриманням всіх приписів польської влади та з повним пієтизмом до останків полеглих героїв. Ця ексгумація проводилася тому, що польська влада не змогла дійти до порозуміння з актуальними власниками ґрунтів Австрійського воєнного цвинтаря. Справа у тому, що могили українських січових стрільців містилися на тій ділянці ґрунту цього цвинтаря, яка так і не була викуплена австрійською владою у приватних власників, які вимагали за нього дуже високу ціну [16, с. 18-23]. А тому, польська влада змушена була ексгумувати полеглих українських вояків на викуплену частину цвинтаря з ущільненням поховань, про що повідомила ТОВМ 3 січня 1935 р. [2, с. 3-6; 16, с. 18-23; 17, с. 2-5].

ТОВМ сприяло своїм філіям у спорудженні пам'ятників та допомагало отримати на це офіційний дозвіл польської влади. Так наприклад, у 1936 р. коопе-

ратива інженерських робіт (К.І.Р.) у Станиславові виконала проект пам'ятника на могилу полеглого стрільця УГА у селі Цеблові [12, с. 5]. Надмогильний пам'ятник складався з надмогильного хреста та надгробної плити у вигляді тризуба. 15 червня цього ж року кооператива звернулася до головного відділу ТОВМ у Львові з проханням допомогти затвердити проект пам'ятника у воеводстві м. Львова, оскільки дуже сумнівається, що отримає дозвіл на будівництво через зображення української національної символіки [12, с. 5].

Висновки. Отже, діяльність Товариства охорони воєнних могил, метою якого було сприяння створенню військових меморіалів, а також опіка над могилами полеглих вояків у Першу світову війну та визвольні війни 1914 – 1920 років, внесли вагомий внесок в увіковічнення національної пам'яті полеглих героїв у Східній Галичині в період ХІХ – першої чверті ХХ ст. Великий вклад у діяльність ТОВМ зробив перший його голова Бронислав Янів, колишній старшина Української Галицької Армії. Саме він започаткував впорядкування українських стрілецьких цвинтарів у Галичині. Це стосується зокрема впорядкування українських стрілецьких цвинтарів у Львові. Його наступник, Павло Кривущкий домігся офіційних дозволів у Варшаві на проектування військових меморіалів у Львові, та спорудивши їх, здійснив мрії свого попередника.

Список літератури:

1. Вандализм. Нищениа українських пам'ятників на Личаківському цвинтарі у Львові // Діло. – Ч. 3. – 4 січня 1927 р.
2. Дзюбан О. Стрілецькі некрополі Львова // Орест Дзюбан // Галицька брама. – 1998. – № 5-6.
3. Дещо з діяльності Т-ва Охорони Воєнних МогиЛ // Діло. – 1930. – Ч. 116.
4. Загальні збори ТОВМ у Львові. // Діло. – 1935. – Ч. 110.
5. Звіти контрольної комісії про фінансовий стан, стенограма звіту секретаря, повідомлення та ін. документи загальних зборів товариства. Списки учасників і членів Головної Ради. // ЦДІАЛ. – Ф. 865 [Товариство опіки над військовими могилами, м. Львів, 1925, 1927 – 1939 роки]. – Оп. 1. – Стр. 5. – С. 20.
6. З Т-ва охорони воєнних могил у Львові. // Діло. – Ч. 104. – 6 травня 1927 р.
7. Комасація воєнних могил. (Комунікат філії Т-ва Охорони Воєнних МогиЛ у Львові). // Діло. – Ч. 102. – 7 травня 1930 р.
8. Німчук І. Культ поляглих героїв. Реферат на установчих зборах Т-ва Охорони Воєнних МогиЛ у Львові. / Іван Німчук / – Львів: накладом Т-ва Охорони Воєнних МогиЛ, 1927 р.
9. Німчук І. Цвинтар українських поляглих на Янівськiм / І. Н. // Діло. – Львів, 1934. – Ч. 293.
10. Огорчак А. Альбом нашої пам'яті / Адрияна Огорчак // Галицька брама. – 1998. – № 5-6. – С. 21.
11. Переписка з міністерством суспільних робіт і товариством охорони військових могил у Львові про надання дозволу на реставрацію могил українських січових стрільців на Янівському цвинтарі у Львові з додатком плану кладовища та статуту товариства охорони військових могил. – ДАЛО. – Ф. 1 [Львівське воеводське управління, 1921-1939 роки. Будівельний відділ з тематичним і місцевим каталогом]. – Оп. 30. – Стр. 2421.
12. Проект пам'ятника на могилі стрільця у Цеблові та листи кооперативи інженерських робіт про виконання і оплату проекту. Листівка з зображенням проекту пропам'ятної таблиці полеглим січовим стрільцям на горі Маківці. Малюнки пам'ятників і план порядку могил на цвинтарі. – ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 865 [Товариство опіки над військовими могилами, м. Львів, 1925, 1927 – 1939 роки]. – Оп. 1. – Стр. 7.
13. Статут, закон про могили та воєнні цвинтарі; обіжник про охорону воєнних могил, інструкція про ексгумацію, 1927-1934 рр., 1936р. // ЦДІАЛ. – Ф. 865 [Товариство опіки над військовими могилами, м. Львів, 1925, 1927 – 1939 роки]. – Оп. 1. – Стр. 9.
14. Списки філій Товариства з зазначенням прізвищ голів, адреси, кількості членів і облікових могил (б/д) // ЦДІАЛ. – Ф. 865 [Товариство опіки над військовими могилами, м. Львів, 1925, 1927 – 1939 роки]. – Оп. 1. – Стр. 9. – С. 1.
15. Товариство Охорони Воєнних МогиЛ. Установчі збори. // Діло. Ч. 101. – 3 травня 1927р.
16. Харчук Х. Австрійський військовий цвинтар та поховання українських січових стрільців на Личакові / Христина Харчук // Галицька брама. – 1998. – № 5-6. – С. 18-23.
17. Шишка О. З історії львівських кладовищ. / Олександр Шишка // Галицька брама. – 1998. – № 1. – С. 2-5.

Харчук Х.Р.

Львовский национальный аграрный университет

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА ОХРАНЫ ВОЕННЫХ МОГИЛ НА ТЕРРИТОРИИ ГАЛИЦИИ В МЕЖДЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД 1927-1939 ГОДОВ

Аннотация

Исследовано деятельность украинского Общества Охраны Военных МогиЛ на территории Галиции у межвоенный период. На основе архивных материалов и статей из периодических изданий того времени обнаружено весомый вклад этой организации в охрану и сохранение военных кладбищ и захоронений с периода Первой мировой войны и украинско-польской войны 1918-1919 гг. Деятельность Общества Охраны Военных МогиЛ способствовала увековечению памяти павших героев и утверждению национального сознания.

Ключевые слова: общество, военные кладбища, военные захоронения, погибшие герои, национальная память.

Kharczuk K.R.
Lviv National Agrarian University

ACTIVITIES OF UKRAINIAN SOCIETY HEALTH WAR GRAVES IN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD 1927-1939 YEARS

Summary

Activity of Ukrainian Society of war graves in Galicia during the interwar period. Based on archival materials and articles from periodicals of the time is a significant contribution to this organization in the protection and preservation of military cemeteries and graves from the period of the First World War and the Polish-Ukrainian War 1918-1919 years. Activities Society for the Protection war graves helped perpetuate the memory of the fallen heroes and the strengthening of national consciousness.

Keywords: society, war cemetery, war graves, the fallen heroes, national memory.

УДК 94 (477.8).08

ПРОВЕДЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ 1946 РОКУ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З УКРАЇНСЬКИМ ВИЗВОЛЬНИМ РУХОМ

Шляхтич Р.П.

Криворізький педагогічний інститут Криворізького національного університету

У статті йде мова про організацію та проведення Львівського церковного собору 1946 року. Наголошується на тому, що ліквідація української греко-католицької церкви була одним з засобів боротьби радянської влади проти націоналістичного підпілля, а одним з основних елементів ліквідації УГКЦ став Львівський церковний собор 1946 року.

Ключові слова: Львівський церковний собор, УГКЦ, націоналістичне підпілля, радянська влада.

Постановка проблеми. Українська Греко-Католицька церква була утворена на соборі в місті Бересті у 1596 році. Ця подія викликала неоднозначну реакцію серед українського суспільства: частина українців не прийняла уніатської віри і почала орієнтуватися на російське православ'я. В той же час, західноукраїнське суспільство, спочатку вороже поставилося до нової церкви, але поступово греко-католицька церква стала національною українською церквою. І особливо яскраво це проявилось в ХХ столітті. В повоєнній радянській історіографії, на думку О. Лисенка, виникла міфологема про симбіоз «українського буржуазного націоналізму» та «клерикальної реакції» в особі греко-католицької церкви. Ці поняття стали синонімами і лише під таким кутом зору поширювались в суспільній думці населення радянської України [3, с. 37].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській історіографії питання релігійного життя в післявоєнний час представлено працями О. Лисенка, В. Войналовича, Ю. Волошина, О. Уткина, І. Андрухів. В цих працях розроблені основні напрями діяльності церкви на західноукраїнських землях, визначено місце християнських ідей в націоналістичній ідеології, розкриті політичні та соціальні умови, в яких проходив Львівський церковний собор 1946 року. Збірники документів під редакцією В. Сергійчука. дають багатий фактичний матеріал з форм і методів боротьби радянської влади проти Української Греко-Католицької церкви. І відношення місцевого населення до цієї боротьби. Для об'єктивності висвітлення теми ми залучили матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ).

Мета статті – висвітлити особливості підготовки та проведення Львівського церковного собору в контексті боротьби радянської влади з українським визвольним рухом.

Виклад основного матеріалу. Боротьба радянської влади проти греко-католицької церкви йшла в двох напрямках: ідеологічному та репресивному. Зважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію в регіоні, радянський уряд для вирішення цього питання використовував, переважно, ідеологічні

методи впливу на суспільну думку західноукраїнського населення. Але пропаганда в Радянському Союзі, особливо в 30-40-роки ХХ століття, мала яскраво виражений напрям на пошук і викриття ворогів. Саме образ ворогів радянського суспільства потрібно було «зліпити» з українських греко-католицьких священиків. Першим кроком на цьому шляху став памфлет В. Росовича (Ярослава Галана) «З хрестом чи ножем». В агресивно-звинувачувальному стилі автор пише про те, що греко-католицьке духовництво – це вороги українського народу, які є організаторами «банд українсько-німецьких націоналістів», і, відповідно, є німецькими агентами. І як висновок – «кривава діяльність цих злочинців мусить бути рішуче припинена» [2].

А вже 28 травня 1945 року була створена Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької та православної церков [7, с. 100]. Її очолив відомий на Західній Україні богослов, настоятель Преображенської церкви у Львові, представник Львівської єпархії Гавриїл Костельник. До складу Ініціативної групи входили: Михайло Мельник – настоятель церкви в Нижанковичах, генеральний вікарій Перемишлянської єпархії Дрогобицької області, представник Перемишлянської єпархії, а також Анатолій Пельвешський – настоятель церкви в Копичинцях, декан Гусятинського деканату, представник Станіславської єпархії. Рада Народних Комісарів України в травні 1945 року визнала Ініціативну групу як адміністративно-церковну владу греко-католиків і дозволила їй провести церковний собор.

Практично відразу в центральних та місцевих газетах з'являються звернення Ініціативної групи до народу. Після цього, була опублікована стаття старшого наукового співробітника Інституту історії України Академії наук УРСР К.Гуслистого «З історії боротьби українського народу проти церковної унії». Провідна ідея цієї статті: єдина національна українська церква – це православна, а справжня православна церква – це РПЦ [6, с. 109].

Головою Ініціативної групи Г. Костельником в деякі райони направляється особистий представник для популяризації ідеї про «возз'єднання» церков [4, с. 109-110]. На особистих зустрічах з греко-ка-